

ШЕВЧЕНКОЗНАВЦІ ТА ШЕВЧЕНКОЛЮБИ

Галина КАРПІНЧУК

УДК 821.161.2.09

РОЛЬ МИХАЙЛА НОВИЦЬКОГО В РОЗВИТКУ НАУКОВОГО ШЕВЧЕНКОЗНАВСТВА 1921–1937 РР.

У статті йдеться про вченого-шевченкознавця М. М. Новицького і його внесок у популяризацію Слова Т. Шевченка впродовж 1921–1937 рр. Зокрема, відзначено роль М. Новицького у виданні творчої спадщини Т. Шевченка (поезії, епістолярію, щоденника), розкрито його участь у написанні фахових коментарів і приміток. А також проаналізовано основні праці вченого із шевченкознавства, які розкривають історію трьох арештів поета 1847, 1850, 1859 рр.

Ключові слова: М. Новицький, видання творів Тараса Шевченка, шевченкознавство, текстологія, архівні матеріали, рукописи.

На сьогодні в шевченкознавчій науці ще немає праць, в яких було б зроблено науково-критичний і бібліографічний огляд розвитку й здобутків українського шевченкознавства впродовж ХХ століття. Недостатньо вивчено також конкретні заслуги Д. Багалія, В. Міяковського, І. Айзенштока (1920–1940-і), Є. Кирилюка, Ю. Івакіна, Ф. Сарани (1950–1980-і) та ін. Серед цих подвижників, особистостей, відомих і авторитетних у літературознавстві, був і Михайло Михайлович Новицький (20.09.1892 – 29.03.1964), який понад сорок років активно працював над дослідженням біографії Тараса Шевченка, а також його літературної та мистецької спадщини.

Його праця в шевченкознавстві розпочалася в 1921 році. Саме тоді Михайло Новицький, випускник історико-філологічного факультету Санкт-Петербурзького Імператорського університету, за порадою

Олексія Шахматова був прийнятий на посаду старшого наукового співробітника Комісії для видавання пам'яток новітнього українського письменства, де працював в оточенні Сергія Єфремова, Миколи Плевако, Павла Филиповича, Володимира Міяковського та ін.

Ці роки в Україні, незважаючи на нову ідеологію, стали роками національного відродження. Радянська влада, враховуючи опір і подекуди вороже ставлення з боку населення України, тоді змушена була піти на деякі поступки. Так, у 1923 році було прийнято декрети «Про заходи рівноправності мов і про допомогу розвитку української мови», «Про заходи в справі українізації шкільно-виховних і культурно-освітніх установ», за якими запроваджувалась українська мова в усіх шкільних навчальних закладах та в усіх сферах державного управління.

У 20-і роки минулого століття вивчення творчості Шевченка вперше поставлено на державний рівень: створено Інститут Тараса Шевченка в Харкові з його філією в Києві (1926 р.), відкрито Канівський заповідник (серпень 1925 р.), згодом – Літературно-меморіальний будинок-музей Т. Г. Шевченка в Києві (1928 р.). Твори поета включили до шкільних програм, а 11 березня було оголошено святковим днем (декрет Ради Народних Комісарів УРСР від 27 лютого 1920 р.). Тоді ж з'явився й сам термін «шевченкознавство». (Вперше його використав Володимир Коряк ще 1921 р. в статті «Шевченківське засідання Харківської філії Українського наукового товариства»).

На той час нагальною проблемою в шевченкознавстві була необхідність встановлення критичного тексту Шевченкових творів. Про це наголошували І. Айзеншток у статті «До тексту Шевченкових творів» (ж. «Шляхи мистецтва», 1922 р., № 2) та О. Дорошевич у праці «Сучасний стан шевченкознавства» (Х., 1930).

Першою працею М. Новицького, яка присвячена текстології творів Т. Шевченка, була його стаття «До тексту Шевченкового “Кобзаря”» («Україна», 1924, кн. IV). У ній учений обґрунтував думку про те, що основою наукового видання поезії Шевченка мають бути: збірка «Три літа» з поетичними творами 1843–1845 рр., «Мала» та «Більша» книжки з творами 1847–1860 рр., де за «Малою» книжкою повинні друкуватися тільки ті твори, що не ввійшли до «Більшої», або поет закреслив їх у «Малій».

М. Новицький не акцентує увагу на ранній поезії Шевченка, але в підготовлених та надрукованих за його участі виданнях («Поезія : у 2 т.», 1927 р., «Катерина», 1927, 1928, 1930 рр., «Гайдамаки», 1928, 1930 рр.) було використано «Кобзар» Ю. Цвітковського (1860 р.). «Всі інші автографи поета, його друковані “Кобзарі”, виправлені власноручно, а також різні списки поезії Шевченка з його поправками і т. и. повинні однести до варіантів», – відзначає вчений [10, с. 76].

М. Новицький, враховуючи досвід попередників (В. Доманицького, І. Франка та ін.), скрупульозно підійшов до роботи над встановленням точних текстів творів Шевченка, звіривши із автографами кожний поетичний рядок друкованого тексту. Він твердо відстоював думку про те, що твори Шевченка треба друкувати максимально точно, зі збереженням як змісту, так й орфографії поета.

За таким принципом він підготував і вперше оприлюднив невідомий на той час автограф поеми «Мар'яна-черниця». Автограф, знайдений у Пушкінському Домі, виявився останньою редакцією поеми «Мар'яна-черниця» і був написаний Шевченком між 22 листопада 1841 і 18 січня 1842 рр. (До цього останню

редакцію поеми, яка була зроблена із копії О. Псьол, оприлюднив П. Зайцев у виданні «Кобзаря» 1914 р.).

М. Новицький відзначив, що цей автограф Т. Шевченка, який раніше належав О. Корсуну, – неповний і є лише частиною твору. Як підтвердження цієї думки, він наводить лист Шевченка до О. Корсуна від 11–12 січня 1842 р.: «Отакъ зачинаєця моя черныця – а що дальше буде, то я и самъ не знаю. Здається, і люльки не курю, а шматочки паперу, що була написана “Черниця”, розгубилися – треба буде знову компонувать» [15, с. 18].

Друкуючи поему з автографа, що належав О. Корсуну, дослідник подав у примітках і перші варіанти поеми, тим самим зіставивши і порівнявши їх. Наприклад, у рядку 50 замість «по рваныхъ» – було «по струнахъ», у рядку 377 замість «помолюся» – було «одпочину» та ін. Оприлюднений М. Новицьким текст було використано у всіх наступних виданнях цієї поеми.

Поза увагою М. Новицького не залишилися й зарисовки Т. Шевченка, зроблені ним на сторінках рукопису (постаті військових, панночок, урядовців) – він їх детально описав; пізніше вони були репродуковані й прокоментовані у Повному зібранні творів : у 10 т. (т. 7, кн. 2, № 263–269; далі – ПЗТ).

Автограф поеми «Мар'яна-черниця», що вперше був оприлюднений М. Новицьким, використаний у 1997 р. для факсимільного видання «Тарас Шевченко. Мар'яна-черниця» (упорядкування С. Гальченка).

У 1929 р. М. Новицький надрукував у газеті «Життя й Революція» (кн. 3) автограф поезії «Огні горять, музика грає..», написаної Шевченком під час заслання в Оренбурзі 1850 р. У 1858 р. автограф цієї поезії Т. Шевченко подарував К. Троцині – поміщику, одному із членів української громади в Петербурзі. Його син Володимир передав цей автограф на зберігання до київської філії Інституту Тараса Шевченка.

Автограф твору відомий ще за «Малою» та «Більшою» книжками, а також зберігся на окремому аркуші, що датований 10 травня 1858 р. Порівнюючи тексти цих чотирьох автографів, М. Новицький встановив, що виявлений варіант поезії близький до того тексту, що вміщений у «Більшій книжці».

У 1920-х рр. М. Новицький разом із С. Єфремовим розпочали підготовку видання поетичних творів Шевченка у двох томах. Про роботу над опрацюванням поезії Шевченка до нового видання йдеться у щорічних звітах М. Новицького, надрукованих у «Записках історико-філологічного відділу ВУАН». Зокрема, із звіту за 1924 р. дізнаємося, що за три роки (1921–1923 рр.) М. Новицький підібрав основні тексти поезій Шевченка та опрацював близько половини їх варіантів, звіривши твори поета за автографами, прижиттєвими виданнями та головними виданнями «Кобзаря» після 1861 р. [12, с. 336].

Заплановане видання вийшло 1927 р. під назвою «Поезії : у 2 т.», яку упорядники аргументували тим, що сам Т. Шевченко хотів видати твори під такою назвою. Твори 1838–1842 рр. тут надруковано під назвою «Чигиринський Кобзар. Гайдамаки» (балладу «Причинна» датовано 1838 р.); твори 1843–1845 рр. – рукописною збіркою «Три літа» під однойменним заголовком. Окремо подано твори, написані в казематі, які тут датовано 1846–1847 рр. і подано за автографами «Більшої» книжки. (У виданні відсутні російськомовні твори «Слепая», «Тризна»). Незвичним було те, що передмова та післямову до поеми «Гайдамаки» друкували в коментарях до цього твору.

У другому томі поезію подано за розділами «Невольнича муза» (1847–1857 рр.) та «Після заслання» (1857–1861 рр.). Їх тексти надруковані за «Більшою книжкою» і «Малою книжкою».

І перший, і другий томи цього видання відкриває поезія «Думи мої, думи мої...» (1840 р.) і «Думи мої, думи мої...» (1848 р.), що, на думку упорядників, «немов заспів до поезії Шевченка, його поетична передмова» [16, с. 443].

Особливістю цього видання є те, що вперше введено до збірки поезію «Кума моя і я...» (до того друкувалася тільки в НЗТШ, 1913 р., № 3). Поезія «Згадайте, братія моя...» тут надрукована наприкінці циклу «В казематі», хоча в коментарях і сказано, що це своєрідний «заспів» до цього періоду. У виданні поруч подано дві редакції поеми «Осика» та «Відьма». Такий принцип, за спостереженням Ю. Івакіна, «дасть читачеві наочно порівняти редакції цих творів і краще зрозуміти динаміку редакційної роботи поета» [6, с. 252]. У двох редакціях поема була опублікована і в ПЗТ : у 10 т., однак її першу редакцію упорядники подали в розділі «Інші редакції». Серед основних текстів подано й дві редакції поеми «Москалева криниця»: перша – 1847 р. (друга половина), друга – 1847 р.; дві редакції поезії «Лічу в неволі дні і ночі».

Назви кількох творів були тут запозичені від попередніх видань поезій Шевченка: «Н. В. Гоголю», «Пустка», «Ляхам», «Марина», «Царі». Замість заголовка поезії «Ой по горі роман цвіте...» було подано присвяту «Федорові Івановичу Черненку».

Хоч упорядники намагалися подати текст максимально точно, та окремі твори все-таки були надруковані зі скороченнями. Так, у тексті поеми «Тарасова ніч» радянська цензура вилучила двадцять рядків від слів «Обіззавсь Тарас Трясило...» до слів «...Стоптана ляхами», які передають картину втрати славного минулого, сум за Гетьманщиною і козаччиною. З невідомих причин не надруковано окремі рядки поезії «Думка» («Вітре буйний, вітре буйний...»), а саме: «Русалкою стану, / Пошукаю в чорних [хвилях], / На дно моря кану».

М. Новицький разом із С. Єфремовим намагалися відійти від еkleктизму та контамінацій текстів творів. Загалом у двох томах видання «Поезія : у 2 т.» надруковано 243 поезії в основному тексті (71 твір подано у першому томі і 160 у другому), ще 12 творів ввійшли до додатків («Дурні та горді ми люди», «Кума моя і я», «На забудь Штернбергу», уривок поеми «Юродивий», «О, думи мої! О, славо злая!», «Ну, що б здавалося, слова?!» та ін.).

Якщо зважити на час виходу видання «Поезії : у 2 т.», то розбіжності із датуванням творів порівняно з ПЗТ : у 12 т. зовсім незначні : «Тарасову ніч» там було датовано 1839 р. (ПЗТ – 1838 р.); «Гайдамаки» – 1841 р. (ПЗТ – 1839–1841 рр.), твори: «Перебендя», «Тополя», «До Основ'яненка», «Іван Підкова» – 1839 р. (ПЗТ – 1840 р.). Щодо місць написання окремих творів, то упорядники допустили кілька неточностей, наприклад, місцем виконання багатьох творів періоду заслання названо Косарал. Цю помилку спочатку було повторено й у незавершеному «Повному зібранні творів» під редакцією В. Затонського й А. Хвилі (1937, т. 2), а згодом – у багатьох наступних. На ці неточності вказували шевченкознавці Ю. Івакін, В. Шубравський, Є. Шабліовський, Є. Кирилук та ін.

В історії видання творів Т. Шевченка це було унікальне видання – перший і останній у шевченкознавстві спосіб подачі поетичних творів за альбомним принципом – так, як їх записував Шевченко до збірки «Три літа». І в цьому була

особлива заслуга М. Новицького, який найретельніше й найскрупульозніше опрацьовував тексти.

На основі упорядкованих Новицьким творів до видання «Поезія : у 2 т.» вишли окремі видання: «Єретик» (1927, 1929, 1930 pp.), «Катерина» (1927, 1928, 1930 pp.), «Марія» (1927 р.), «Наймичка» (1927, 1929, 1930, 1932 pp.), «Сон» і «Кавказ» (1927, 1928 pp.) та ін.

Як учений-текстолог, крім поетичної спадщини Т. Шевченка, Михайло Новицький працював над його щоденником.

Так, працюючи в Комісії для видавання пам'яток новітнього українського письменства, М. Новицький ввійшов до групи науковців, які готували повне зібрання творів, четвертий том якого мав містити щоденник Т. Шевченка (т. IV).

Основні напрямки роботи над підготовкою щоденника до друку визначив С. Єфремов. У передмові до видання він писав, що метою упорядників було підготувати перевірений і установлений текст творів Шевченка, відповідно, і щоденника, варіанти до основного тексту й повні коментарі історико-літературного й громадського значення. Він вважав, що не можна втрачати стиль щоденника і для того потрібно зберегти його пунктуацію: «...пунктуація у Шевченка, з першого погляду, цілком дика й хаотична, має свій логічний сенс, свою систему, свій стиль. Перемінивши її шаблоново, редактори цілком змінили міцний, рубаний стиль Шевченка на тягуче-мляві періоди, себто зовсім іншого надали вигляду цій цікавій книзі» (запис від 9 червня 1925 р.) [5, с. 240–241].

За С. Єфремовим, складність в опрацюванні тексту була: у дрібному почерку автографа, частих виправленнях, відсутності усталеного правопису (тут можна знайти «имениникъ», «именниникъ» і «именинникъ»; «возвотительный» і «возмутительный»; «подлиникъ» і «подлинникъ» і т. д.). Всі ці проблеми, безперечно, обговорювали з М. Новицьким, якому було доручено звірити текст щоденника з автографом, щоб надрукувати його максимально точно до оригіналу. Щоденник Т. Шевченка на той час зберігався в Чернігові, куди був відряджений М. Новицький. Робота зайняла кілька місяців: М. Новицький скопіював текст щоденника, втрачені частини тексту (зрізаний папір при виготовленні оправи) поновив за першодруком у «Основі». Копіюючи текст, дослідник не повторив тільки технічні помилки (а їх первісні варіанти як упорядник подав у додатку).

На початку 1924 р. щоденник уже мав бути у видавництві, але М. Новицький ще до лютого того року працював над звіркою тексту. Крім того, С. Єфремов сам особисто хотів побачити й прочитати оригінал. У червні 1925 р. він поїхав у Чернігів, де знайшов певні невідповідності оригінального тексту до переписаного М. Новицьким.

Дуже важливою й об'ємною була робота над коментарями до щоденникових записів. У цьому процесі також брав участь М. Новицький. Він підготував близько двадцяти коментарів. Це, зокрема, матеріали про філософа, економіста Миколу Данилевського (1822–1885 pp.), підпоручика Оренбурзького лінійного № 5 батальйону Станіслава Бархвіца, що служив у Новопетровському, про оренбурзького товариша Т. Шевченка – Карла Герна, вченого-ембріолога Карла Бера (1792–1876 pp.) та ін. Всі рукописні варіанти коментарів, які готував М. Новицький до видання щоденника, зберігаються сьогодні в Інституті рукопису НБУ ім. В. І. Вернадського. На них є незначні правки, зроблені рукою С. Єфремова

[7]. Як бачимо з рукопису, правки, зроблені С. Єфремовим, зовсім незначні. Вони здебільшого не змістового, а орфографічного порядку.

Четвертий том повного зібрання творів Т. Шевченка під назвою «Журнал» став єдиним повним виданням, що відтворювало текст щоденника Шевченка за автографом із збереженням правопису та орфографії. Тут було замінено тільки літеру «ять», якої, мабуть, не було в шрифтовому наборі друкарні.

На думку С. Єфремова: «Так оброблене видання Шевченкових творів мало б скласти собою свого роду енциклопедію Шевченкознавства» [18, с. VI].

Щоденник вийшов з друку у 1927 р. за редакцією С. Єфремова та М. Новицького. Серед схвальних рецензій на нове видання були статті П. Богацького «Академічне видання творів Тараса Шевченка» («Студентський Вісник» 1927 р., ч. ¾), Ол. Дорошевича «Новий Шевченко» («Пролетарська Правда» 1927 р., № 5. 11.3), а також К. Копержинського в ж. «Україна» (1928 р., кн. 3), М. Марковського («Україна», 1928 р., кн. 4). Але вже через рік видання стало предметом для звинувачення упорядників в українському буржуазному націоналізмі.

М. Новицький вважав епістолярій Т. Шевченка надзвичайно важливою частиною його літературної спадщини, де міститься найцінніша інформація до певних періодів його біографії та творчості. Перші невідомі листи Т. Шевченка М. Новицький знайшов на початку 1920-х років. У 1924 р. в статті «Недруковані листи Т. Г. Шевченка» (Шевченківський збірник, т. 1) він оприлюднив лист Т. Шевченка до віце-президента Академії мистецтв Ф. Толстого від 12 квітня 1855 р., в якому поет звертається з проханням про сприяння в справі звільнення із заслання. Оригінал цього листа зберігався в московського колекціонера І. Абрамова. У цій же статті М. Новицький подав і лист до Г. Галагана від 27 травня 1858 р., в якому Т. Шевченко звертався із проханням прийняти в Качанівці художника І. Соколова.

У 1928 р. М. Новицький оприлюднив ще два листи Т. Шевченка в статті «З листування Шевченка» («Глобус», № 5). Перший був написаний 22 квітня 1848 р. й адресований Ф. Лазаревському; другий – від 22 листопада 1858 р. – до М. Максимовича. М. Новицький встановив адресата (раніше ним вважали П. Куліша).

Серед листів, знайдених М. Новицьким, які адресувалися Т. Шевченкові, були листи І. Гудовського (22 вересня 1845 р.), М. Карпа (22 вересня 1845 р.), Р. Штрандмана (14 грудня 1843 р.) та від правління Харківського університету (13 листопада 1844 р.). Їх тексти М. Новицький надрукував у статті «Шевченко в процесі 1847 р. і його папери» («Україна», 1925 р., кн. 1/2).

Наступного року в збірнику «Шевченко та його доба» (кн. 2; К., 1926 р.) М. Новицький знову надрукував невідомі доти листи Т. Шевченка. Це були листи, написані М. Максимович (21 грудня 1858 р.), Л. Тарнавською (травень, 1859 р.), В. Маслієм (10 вересня 1859 р.), П. Лобком (7 жовтня 1860 р.), В. Тарновським (10 жовтня 1860 р.), В. Толбіним (5 лютого 1861 р.). Всі названі вище листи належать до часу повернення Т. Шевченка із заслання, і в них міститься інформація про лектуру Т. Шевченка та рукописні списки його поетичних творів (поем «Сон» і «Кавказ»), та подаровані ним автографи творів. У цій публікації М. Новицький подав коментарі про адресантів, згаданих тут персоналій та певних подій.

У четвертому томі ПЗТ, крім щоденника Т. Шевченка і коментарів до нього, у примітках було надруковано два невідомі листи до Т. Шевченка: лист К. Зигмунтовського (9 квітня 1860 р.) про придбання «Кобзаря» 1860 р., М. Бажанова

(8 серпня 1860 р.) з проханням посприяти йому в призначенні на інше місце служби. М. Новицький був упорядником цього тому, через те, на нашу думку, саме він розшукав і надрукував тут ці листи.

1928 р. в статті «Новий документ до історії “Товариства мочимордів”» («Глобус», № 5) М. Новицький вперше подав жартівливий лист-відповідь М. Маркевича (22 січня 1844 р.) на колективне послання Т. Шевченка, І. Корбе, В. Закревського, Я. де Бальмена від 22 січня 1844 р.

Коли в 1920-х роках Комісія для видання пам'яток новітнього письменства розпочала роботу над ПЗТ Шевченка, то листування Шевченка було вирішено друкувати відразу після його щоденника. Своє рішення Комісія аргументувала тим, що в шевченкознавстві саме епістолярій поета є найменш вивченим і відомим. Напевно, на цьому настоював М. Новицький, бо він згодом писав: «...треба пам'ятати, що біографічні матеріали, спомини, листи, щоденник Шевченка були покалічені з цензурних та особистих причин... особливо листи! Тут стільки плутанини в датах, стільки редакторського свавілля, змін і пропусків з приводу мотивів моральних, особистих – що жах бере» [9, арк. 7].

М. Новицькому було доручено підготувати тексти листів Т. Шевченка та листів до нього. Щоб опрацювати епістолярій Т. Шевченка, М. Новицький виїздив до Петербурга, Чернігова, Ніжина, де на той час зберігалися автографи листів.

Під час роботи в архівах Петербурга М. Новицький знайшов близького 50 автографів листів Т. Шевченка. Дослідник опрацював і ту частину епістолярію, яка зберігалась у ВУАН, Чернігівському історичному музеї В. Тарновського.

Третій том ПЗТ під назвою «Листування» вийшов у 1929 р. Загалом тут було надруковано 423 листи. З них двадцять один лист до цього був невідомий. Як свідчать вищеназвані публікації, більшість з них розшукав М. Новицький. У цьому виданні окремі листи були також атрибутовані М. Новицьким. Так, він встановив, що лист до Я. Кухаренка, датований 24 березня 1844 р., треба датувати кінцем лютого 1843 р. Його дату встановлено на підставі наступного листа від 26 листопада 1844 р., в якому написано: «Оце другий рік, як я з тобою не балакаю» [31]. М. Новицький зауважує, що цю фразу варто було б сприймати як «абсолютно незрозумілу, коли б і першого листа датувати 1844-м роком» [17, с. 411]. В останньому виданні ПЗТ подано ще точнішу дату – 31 січня 1843 р.

Вчений також атрибутував лист до М. Осипова як такий, що написаний 20 травня 1856 р.; уточнив дати написання листа до О. Плещеева – 6 квітня 1855 р., який раніше датували 1856 р. Ці атрибуції враховано і в ПЗТ : у 12 т. М. Новицький встановив адресата листа Т. Шевченка від 20 грудня 1847 р. Ним виявився Михайло Лазаревський, а не Василь, як вважалося до того, але у ПЗТ : у 12 т., де подана ця сама інформація, ім'я М. Новицького не вказано.

М. Новицькому вдалось встановити і особу П. Буткова, про якого є згадки в листі до О. Бодянского від 29 червня 1844 р. Тут йдеться про історика Петра Григоровича Буткова, а не літературознавця Якова Петровича, як вважалося до того. На допомогу Петра Буткова сподівався Т. Шевченко в справі видання альбому «Живописная Украина» – відзначив М. Новицький.

Всі листи надруковані мовою оригіналу, із збереженням авторської пунктуації. Через це «...видання зробилося дуже важким для читання, не задовольняючи в той же час повністю вимог сучасної науки» – писав І. Айзеншток [1, с. 117].

На нашу думку, такий спосіб подачі матеріалу можна виправдати в академічному виданні. Він перш за все корисний дослідникам-текстологам та лінгвістам у вивченні текстів і мови Шевченка. Цікаво, що в одному томі в хронологічному порядку містилися листи Шевченка та листи-відповіді до нього, що, на жаль, у наступних академічних виданнях не повторювалося. Загалом до тому ввійшло 423 листи: 225 листів Шевченка та 198 до поета.

У цьому томі вражає загальний обсяг коментарів – понад 600 с., третину з яких підготував Новицький. Зокрема, він є автором пояснень про таких персоналій: Тетяну Волховську, Ганну Закревську, Андрія Козачковського, Григорія Тарновського, Романа Тризну та ін. Складною була робота над написанням коментарів про петербурзьке та оренбурзьке оточення поета. Завдяки Новицькому було зібрано й подано відомості про петербурзьких приятелів Шевченка – Валер'яна Семененка-Крамаревського, Федота Ткаченка, Кіндрата Єжова, а також чиновників Оренбурзької прикордонної комісії Михайла Александрійського, Михайла Ладигенського, Микола Костромитинова, прапорщика. Всього Новицький подав коментарі про понад двадцятьох персоналій. Учений також є автором коментарів про видання «Живописна Україна», арешт Шевченка 1859 р., цензуру «Кобзаря» 1860 р. та ін.

У розділі «Бібліографічні про листи до Шевченка нотатки», розміщеному після коментарів, Новицький також підготував і подав історію побутування Шевченкових листів, зазначив джерела текстів, за якими вони друкувалися. Очевидно, зібрана вченим інформація використовувалась і в пізніших виданнях шевченкіани. Новицькому також належать всі покажчики до тому: хронологічний, іменний, географічний.

Праця вченого була пізніше високо оцінена шевченкознавцями Олександром Білецьким та Євгеном Кирилюком: «Головну ж частину своєї роботи над листами М. М. Новицький виконав як упорядник і коментатор III тома повного зібрання творів Шевченка, що вийшов у 1929 р. під заголовком “Листування” [13, арк. 2–3].

(На жаль, на цьому робота над Повним виданням творів Шевченка припинилася). Сам том було піддано критиці: «...робота над III-м томом листування Шевченка... вел[а]ся редактором його – Єфремовим в войовничому буржуазно-націоналістичному дусі і бул[а] скерован[а] проти розвитку марксо-ленінського шевченкознавства» [14, арк. 13].

У 1920-х роках одним з-поміж нагальних завдань шевченкознавства стає також необхідність дослідження та видання життєпису поета. Попередні праці Михайла Чалого, Олександра Кониського потребували значних доповнень і уточнень. Про цю проблему тоді писав один із відомих шевченкознавців Олександр Дорошкевич: «Поки-що ми ще потребуємо констатації певних фактів у житті й творчості Т. Шевченка... Без знання фактів ми не зможемо й освітлити як слід Шевченкову творчість, хоч треба добре пам'ятати, що біографічні факти не можуть правити за мету, а лише за засіб до основного дослідницького завдання – вивчення поетичних творів» [4, с. 349].

З-поміж радянських шевченкознавців, які вивчали й доповнювали документальні матеріали до біографії Шевченка, особливо вирізняється Михайло Новицький, який розпочав цю роботу наприкінці 1920-х років. Завдяки його зусиллям було розшукано й оприлюднено багато документів. Здебільшого це були документи III відділу (Собственной Его Императорского Величества канцелярии),

що зберігались у Департаменті державної поліції при Міністерстві внутрішніх справ.

Віднайдені документальні матеріали, починаючи з 1925 р., М. Новицький оприлюднив у статтях: «Арешт Шевченка в 1859 році» (1924 р.), «Шевченко в процесі 1847 року і його папери» (1925 р.), «До історії арешту Шевченка 1850 р.» (1925 р.), «“Третье Отделение” про Шевченка» (1928 р.), «3 історії оренбурзького арешту» (1929 р.), які відзначаються важливими теоретичними узагальненнями.

Найперші розшукані ним матеріали стосувалися арешту Шевченка в Україні влітку 1859 р. В архіві Департаменту поліції Новицький розшукав: накази, рапорти, листи про нагляд за поетом під час його подорожі 1859 р. Серед них: наказ шефа жандармів і головного начальника III відділу В. Долгорукова від 23 травня 1859 р. про стеження за Шевченком відділам жандармерії Київської губернії (Л. Грибовському), Чернігівської губернії (Шульговському), Полтавської губернії (Я. Лаптеву); рапорт І. Васильчикова від 23 серпня 1859 р. В. Долгорукому про інцидент із Шевченком.

Крім цього, дванадцять невідомих до того документів про арешт Шевченка в Україні 1859 р. Новицький знайшов в архіві київського військового подільського й волинського генерал-губернатора (повідомлення київського цивільного губернатора П. Гессе від 9 липня 1859 р. київському, волинському й подільському генерал-губернатору І. Васильчикову про прибуття Шевченка в Корсунь і встановлення за ним нагляду; розпорядження в. о. київського цивільного губернатора П. Селецького від 11 серпня 1859 р. про дозвіл Шевченку повернутися в Петербург) та ін.

Також Новицький ще раз звірив і надрукував свідчення Шевченка, дані М. Андриєвському, що зберігались у Чернігівському історичному музеї В. Тарновського.

Загалом сімнадцять документів, що висвітлювали період життя Шевченка з 23 травня до 23 серпня 1859 р., знайдених Новицьким у Департаменті поліції й архіві київського військового подільського й волинського генерал-губернатора, вперше були ним опубліковані 1924 р. у статті «Арешт Шевченка в 1859 р.» («Шевченківський збірник», т. 1).

М. Новицький встановив логічну й хронологічну послідовність документів, що стосувалися Шевченкової подорожі в Україну: лист віце-президента Академії графа Ф. Толстого до міністра імператорського двору О. Адлерберга з проханням дати дозвіл на подорож [початок травня] 1859 р.); дозвіл В. Долгорукова від 23 травня 1859 р. на поїздку Шевченка та ін. Названі нами документи Новицький вказав наприкінці статті під назвою «Хронологічна канва до історії Шевченкового арешту». Тут також уперше було надруковано маршрут Шевченкової подорожі Україною 1859 р., який Новицький встановив на підставі знайдених ним документів (Лихвин, хутір Хрущова, Пирятин, Михайлова гора, Городище, Корсунь, Кирилівка, Моринці, Корсунь, Пекарі, Межиріччя, Городище, Корсунь, Кирилівка, Межиріччя, Мошни). Він уточнив час перебування поета в Городищі Черкаського повіту (наприкінці червня не одну добу, як вважав О. Кониський, а три дні), де поет гостював у П. Симиренка, К. Яхненка і Ю. Хропала.

Довгий час у дослідженні біографії Шевченка бракувало матеріалів про його перебування в Кирило-Мефодієвському братстві.

Усі ці матеріали були відомі М. Новицькому, але він вирішив ще раз переглянути архів, щоб виявити все, що стосувалося Шевченка. Під час одного із відвідань до Ленінграда йому пощастило виявити в архіві Департаменту поліції

документи слідчої справи III відділу «Объ Украино-Славянскомъ Обществѣ». За його свідченням, загальний обсяг цих матеріалів становив 2739 аркушів.

У 1925 році знайдені нові матеріали М. Новицький увів в обіг шевченкознавства, надрукувавши свою працю під назвою «Шевченко в процесі 1847 р. і його папери» («Україна» 1925 р., № 1–2). (Згодом цю статтю було передруковано в повному виданні творів Шевченка за редакцією П. Зайцева, т. 13).

Матеріал подано за двома розділами. У першому – «Шевченко в процесі 1847 р.» – М. Новицький дослідив історію арешту кирило-мефодіївців Шевченка, Г. Андрузького, В. Білозерського, М. Гулака, М. Костомарова, П. Куліша, О. Марковича.

Для цього він використав відомі матеріали: донос О. Петрова до куратора Київського навчального округу генерал-майора О. Траскіна (3 березня 1847 р.); повідомлення київського військового губернатора Д. Бібікова про існування Слов'янського товариства до головного начальника III відділу О. Орлова (17 березня 1847 р.).

Найголовнішу увагу було звернено на розкриття слідчої справи під назвою «Об художнике Шевченке», датованої 17 квітня – 30 травня 1847 р.

З неї вперше було надруковано: свідчення Г. Андрузького про Шевченка; уривки з листів: В. Білозерського до М. Гулака від 1 жовтня 1846 р., П. Чуйкевича до П. Куліша від 1 березня 1847 р., де йшла мова про національне значення поезії Шевченка. Як відомо, саме ці матеріали були використані начальником III відділу О. Орловим та його помічником Л. Дубельтом у звинуваченні Шевченка.

Новицький вперше надрукував характеристику Шевченка, надану на запит III відділу Президентом Петербурзької Академії мистецтв герцогом Максиміліаном Лейхтенберзьким, в якій зять царя позитивно відгукнувся про Шевченка-художника й поета. На жаль, цей документ не було взято до уваги під час слідства.

Крім цього, вперше було оприлюднено документи: лист цивільного губернатора І. Фундукля від 6 квітня 1847 р. до начальника III відділу О. Орлова; лист головнокомандуючого поштовим департаментом В. Адлерберга від 30 травня 1847 р. до О. Орлова про розпорядження щодо відправлення Шевченка рядовим в окремий Оренбурзький корпус та ін.

Новицький, як і його попередники, дослідники цієї теми (М. Драгоманов, М. Чалий, О. Кониський), вважав Шевченка ідеологом цієї таємної організації і відводив йому головну роль. Цікаво, що він звертає увагу на систему правосуддя в Росії в 40-х рр. XIX ст. Він зауважує, що в матеріалах слідчої справи жодного разу не згадано поняття закону. І хоча в Російській імперії діяла ціла інституція жандармів, проте Шевченка покарали з наказу Миколи І.

У другій частині статті «Шевченкові папери» Новицький вперше мовою оригіналу оприлюднив знамениту передмову Шевченка 1847 року до другого нездійсненого видання «Кобзаря».

У матеріалах архіву III відділу Новицький виявив і огляд поезії Шевченка за 1838–1842 роки, зроблений на запит начальника штабу Окремого корпусу жандармів генералом-лейтенантом Л. Дубельтом, що містився в «Журналі» слідчої справи Кирило-Мефодіївського братства. Тут були переказані російською мовою поетичні твори «До Основ'яненка», «Іван Підкова», «Тарасова ніч», «Гайдамаки», зміст яких використаний у справі обвинувачення поета в антиросійських настроях: «Авторь постоянно следуетъ принятому направлению:

безперервно жалується на страдания України въ настоящемъ ея положении; жаелаеть возбудить ненависть къ владычеству Русскихъ, и, воспоминая о прежней свободе, подвигахъ и славе казаковъ, упрекаеть нынешнее поколение въ равнодушии» [11, с. 92].

Продовжувачем цієї теми в шевченкознавстві був В. Бородін, який підготував статтю «Твори Т. Шевченка в архіві кирило-мефодієвців» («Збірник праць 14 наукової шевченківської конференції», К., 1955 р.). А повністю матеріали перекладів були опубліковані у виданні «Кирило-Мефодієвське товариство : у 3 т.» (К., 1990 р., т. 3).

Заслуги Новицького в розшуку й оприлюдненні таких важливих матеріалів до біографії Шевченка були відзначені шевченкознавцями О. Дорошкевичем, В. Бородіним, В. Смілянською.

У виданні «Тарас Шевченко: Документи та матеріали до біографії. 1814–1861» (1982 р.) дві третини займають матеріали десятирічного періоду заслання Шевченка (1847–1857 рр.). У 1920-х роках у шевченкознавстві майже всі ці документи були ще невідомі. Новицький, як дослідник життя й творчості Шевченка, також долучився до їх пошуку. Під час одного із відряджень до Ленінграда йому пощастило виявити в архіві Департаменту поліції матеріали III відділу під назвою «Дело о рядовомъ Шевченко, коллежскомъ секретаре Левицкомъ и магистре Головке», що стосувалися арешту поета 1850 р.

У статті «До історії арешту Шевченка 1850 р.» подано опис матеріалів, вилучених у Шевченка під час обшуку з наказу В. Обручова – коменданта Окремого оренбурзького корпусу. Під графою «Папери, що заслуговують на особливу увагу» були вказані листи до Шевченка: чиновника Оренбурзької прикордонної комісії, приятеля Шевченка С. Левицького від 6 березня 1850 р., службовця Оренбурзької прикордонної комісії Ф. Лазаревського від 20 квітня, 27 квітня 1848 р., художника О. Чернишова від 2 грудня 1847 р., 29 березня 1850 р., княжни В. Репніної від 13 січня, 19 березня 1848 р., поміщика А. Лизогуба від 21 жовтня, 31 грудня 1847 р., 7 січня, 23 лютого, 7 квітня, 15 липня 1848 р. (На сьогодні автографи листів не відомі, їх публікація проводиться за 3 т. «Повне зібрання творів. Листування» 1929 р.).

Крім згаданих вище листів, у Шевченка були поезії «Свячена вода» О. Псьол, 2 альбоми малюнків, складених для опису Аральського моря, значну частину яких виконано під час роботи в Археографічній комісії 1846 р., а кілька – під час Аральської експедиції.

Як встановив Новицький, усі ці матеріали разом із поясненнями передав командир Окремого оренбурзького корпусу В. Обручов у листі від 23 травня 1850 р. до військового міністра О. Чернишова, який доповів про справу Шевченка Миколі I. У статті «Арешт Шевченка в 1850 р.» Новицький надрукував наказ Миколи I III відділу розпочати розслідування цієї справи. 8 червня 1850 р. О. Чернишов передав на розгляд О. Орлова матеріали Шевченка.

Із офіційних документів цієї справи Новицький описав і опублікував: рапорт командира Окремого оренбурзького корпусу й оренбурзького генерал-губернатора В. Обручова від 8 червня 1850 р. О. Орлову про арешт Шевченка й вилучені в нього речі; лист О. Орлова від 13 червня 1850 р. Миколі I про справу Шевченка із проханням дати дозвіл на арешт М. Головка й С. Левицького; лист О. Орлова від

27 червня 1850 р. О. Чернишову про рішення Миколи I покарати винних службовців, що дозволи Шевченку носити цивільний одяг та малювати, та ін.

Ще один документ до історії арешту поета Новицький надрукував у часописі «Глобус» (1929 р., № 5). Це доповідь III відділення корпусного штабу в. о. чергового офіцера штабу Окремого оренбурзького корпусу П. Коріна від 22 січня 1850 р. В. Обручову.

Загалом М. Новицький знайшов і оприлюднив 30 документів, що давали можливість з'ясувати обставини арешту, слідства та виголошення нового вироку поету.

Після арештів кінця 1920-х років у поле нагляду НКВС потрапляє й М. Новицький, справу на нього відкрито 29 грудня 1929 р. Хоч він ще працює в Інституті Тараса Шевченка, його праці вже не друкують.

На початку 1930-х років, у зв'язку з наближенням 120-річчя з дня народження Т. Шевченка, в Інституті Тараса Шевченка розпочалася робота над підготовкою нового ПЗТ Т. Шевченка, для цього в 1929 р. було створено Комітет для видавання творів Т. Г. Шевченка при II відділі ВУАН, до складу якого увійшов і М. Новицький. Крім нього, тут працювали: Д. Багалій (помер весною 1932 р.), О. Дорошкевич, М. Плевако, П. Филипович, М. Христовий (співробітник Комісії театрознавства), Б. Навроцький, Ф. Ернст, С. Гречишко.

У 1935–1937 рр. було підготовлено й видано два перші томи ПЗТ : у 10 т. До першого тому увійшли поезії 1838–1847 рр., до другого – 1847–1861 рр., над встановленням текстів яких найбільше працював М. Новицький.

Ранню поезію Т. Шевченка тут було надруковано за виданням «Чигиринський «Кобзар» та «Гайдамаки»» (1844 р.) та збіркою «Три літа»; поеми «Лілея», «Русалка» – за рукописами поета, вилученими під час арешту 1847 р., а поетичні твори періоду заслання та останніх років – за «Малою» та «Більшою» книжками. Такий принцип друкування Шевченкових творів розробляв О. Дорошкевич, який спочатку й готував ці тексти до видання, але після нього над ними працював М. Новицький. Про це свідчить окремі матеріали (п'ять записок-доручень Є. Шабліовського до М. Новицького).

М. Новицький був також автором приміток до обох томів (разом із ним над примітками працювали К. Гуслистий, Ю. Йосипчук, М. Гайовий, П. Колесник, Є. Шабліовський). Пізніше коментарі з цього видання було використано у виданні багатьох поетичних творів Т. Шевченка (у більшості без вказівки на авторство М. Новицького).

Загалом у двох томах тодішнього ПЗТ було вміщено 223 поетичні твори Шевченка. (У ПЗТ : у 12 т. вміщено 247 поетичних творів.)

Вихід перших томів збігся із репресіями проти української інтелігенції. В обох томах цього зібрання було вказано тільки прізвища редакторів В. Затонського, А. Хвилі та Є. Шабліовського, а прізвище М. Новицького взагалі ніде не було згадано. Незабаром видання було заборонено, його почали вилучати із бібліотек, книгарень, а редакторів заарештували. У 1937 р. перший том перевидано (без коментарів), а його редакторами названо В. Затонського й А. Хвилю. На цьому видання повного зібрання творів Шевченка знову припинилося.

У 1930-х роках, коли поезію Шевченка почали активно перекладати мовами народів СРСР, М. Новицький брав участь у виданні творів українського поета,

перекладених російською мовою. Так, він був редактором (разом із М. Піксановим) видання «Т. Г. Шевченко. “Кобзарь”. Избранные стихотворения в переводе Ф. Сологуба» (М.–Л., 1934 р.), зокрема підготував коментарі й уклав хронологію Шевченкового життя й творчості, М. Новицький також значиться автором передмови, хоча насправді її написав М. Зеров, який на час виходу книжки був заарештований.

У 1931 р. М. Новицький упорядковував тексти поетичних творів Шевченка до «Кобзаря» з ілюстраціями відомого українського художника В. Седляра (1899–1937 рр.), перевидання 1933 р.

Як і в інших виданнях того часу, у «Кобзарі» 1931 р. було вилучено уривок з поезії «Тарасова ніч» від слів «Стоптана ляхами!...» до слів «Обізвався Тарас Трясило». Поема «Катерина» надрукована без рядків із списку І. Левченка – від слів «Отаке-то на сім світі...» до слів «Як брат заговорить». До книжки не ввійшли російськомовні твори автора. До творів раннього періоду було повернуто присвяти, з приводу чого навіть О. Дорошкевич змушений був зауважити: «Особливо яскравий приклад контамінації, що набуває чималої політичної ваги <...> Цілком ясно, що шляхом різних текстових комбінацій редактори намагалися знешкодити революційного поета і наблизити його до розуміння та ідеології буржуазного читача» [3, с. 10].

Згодом це видання було піддане критиці за націоналістичний ухил. Зокрема, у статті М. Любченка та М. Тардова «Проти контрреволюційної фальсифікації – за марксистський коментар» про це видання сказано, що воно продовжує «... довголітню працю українських буржуазних націоналістів, фальсифікаторів Шевченка, сіячів національної розні» [8, с. 4].

Після цього книжку було заборонено, автора передмови А. Річицького й художника В. Седляра заарештовано, а М. Новицького 1934 р. звільнили з посади старшого наукового співробітника Науково-дослідного інституту Тараса Шевченка, хоча в офіційних документах про мотиви звільнення значиться: «...в зв'язку з реорганізацією Академії наук та ліквідацією окремих комісій» [2, арк. 5]. Підробляє М. Новицький тим, що виконує окремі замовлення з наукової роботи співробітників Інституту літератури (редагує твори Т. Шевченка, готує коментарі, консультує шевченкознавців).

26 грудня 1937 року М. Новицького заарештували. Як і інших представників української інтелігенції, його звинуватили за статтею 54-8, 54-10, 54-11 (контрреволюційні дії проти радянської влади). Термін покарання М. Новицький відбував у Пермі (урочище Юр'їв острів) та на будівництві Біломор-Балтійського каналу.

1921–1937 рр. для М. Новицького були найпродуктивнішими за весь час його сорокарічної праці в шевченкознавстві. За цей період Новицький надрукував 16 окремих статей до життя й творчості Шевченка, за упорядкуванням вченого вийшло понад двадцять видань творів Шевченка, шість окремих книг спогадів про поета. М. Новицькому вдалося розшукати та оприлюднити понад 60 документів та численні листи з епістолярію Шевченка. Через арешт залишились нереалізованими плани підготувати лектуру Шевченка та словник його знайомих.

М. Новицький на основі досвіду попередників розробив принципи друкування апробованих у шевченкознавстві текстів поетичних творів Шевченка. Він відстоював науково-аналітичний підхід до вирішення цієї проблеми, вважаючи, що найголовнішими тут є автографи й першодруки. Основні теоретичні міркування

про текстологію творів поета дослідник висловив у статті «До тексту Шевченкового “Кобзаря”» (1924 р.).

М. Новицький був першим, хто після М. Чалого й О. Кониського зробив найвагоміший внесок у становлення наукової документальної концепції біографії Тараса Шевченка. Віднайдені ним матеріали згодом використані під час написання академічної біографії Т. Шевченка Інститутом літератури, науковий колектив якого підготував видання «Т. Г. Шевченко. Біографія». Згодом цей шлях у документальному шевченкознавстві продовжили М. Моренець, П. Жур, Л. Большаков.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Айзеншток І. Академічний Шевченко / І. Айзеншток // Червоний шлях : громадсько-політичний і літературно-науковий журнал. – 1928. – № 4. – С. 110–117.
2. Довідка про роботу [М. М. Новицького] в АН УРСР від 16 травня 1949 р. // ЦДАМЛМУ. – Ф. 1 : Архів М. М. Новицького. – Оп. 1, од. зб. 361, 5 арк.
3. Дорошкевич О. Організація тексту поезій / Ол. Дорошкевич // Бюлетень Комітету для видавання творів Т. Г. Шевченка при II відділі Всеукраїнської Академії Наук. Ч. 1. – 1933 р. – 15 лютого. – С. 9–10.
4. Дорошкевич О. Сучасний стан шевченкознавства / Ол. Дорошкевич ; Ін-т Тараса Шевченка // Етюди з шевченкознавства : зб. ст. – Х., 1930. – С. 337–380.
5. Єфремов С. Щоденники. 1923–1929 / Сергій Єфремов ; [упорядн. О. І. Путро (голов. упоряд.) та ін. ; наук. ред. Е. С. Соловей ; голов. ред. М. І. Цимбалюк]. – К. : газета «Рада», 1997. – 848 с.
6. Івакін Ю. Нотатки шевченкознавця / Юрій Івакін // Літературно-критичні нариси / [пед. редм. Л. Новиченка; упоряд. Р. В. Горбовець, Г. Ю. Івакін; ред. А. М. Макаров]. – К., 1986. – 312 с.
7. Коментарі до IV тому видання творів Т. Г. Шевченка (Щоденник) / ІР НБУ ім. В. І. Вернадського НАН України. – Ф. X. – од. зб. 35118, арк. 1–663.
8. Любченко М. Проти контрреволюційної фальсифікації – за марксистський коментар / М. Любченко, М. Гардов // Комуніст. – 1934 р. – 03 листопада. – № 59 (4431). – С. 8.
9. Новицький М. Біографи Т. Шевченка [М.] Чалий та [О.] Кониський, [1930 р.] ЦДАМЛМУ. – Ф. 1 : Архів М. М. Новицького. – Оп. 1, од. зб. 1, 10 арк.
10. Новицький М. До тексту Шевченкового «Кобзаря» / Михайло Новицький // Україна : науковий трьохмісячник українознавства. – 1924. – Кн. IV. – С. 75–83.
11. Новицький М. Шевченко в процесі 1847 р. і його папери // Україна : науковий трьохмісячник українознавства. – 1925. – Кн. I/II. – С. 51–99.
12. Протокол № 7, чергового засідання Першого (Історично-Філологічного) Відділу Української Академії Наук у Києві, від 27 лютого 1919 року // Записки історико-філологічного відділу. – 1924. – 4. – С. 128–129.
13. Характеристика М. М. Новицького за підписами О. І. Білецького, Є. П. Кирилюка // ЦДАМЛМУ. – Ф. 1 : Архів М. М. Новицького. – Оп. 1, од. зб. 436, 4 арк.
14. Цикл літератури, мови, мистецтва. Матеріали до звіту за 1928–1932 роки, машинопис, [1933 р.] // ІР НБУ ім. В. І. Вернадського. – Ф. X : архів АН УРСР – од. зб. 12571, арк. 1–26.
15. Шевченко Т. Повне зібрання творів : у 12 т. Т. 6. Листи. Дарчі та власницькі написи. Документи, складені Т. Шевченком або за його участю. / Тарас Шевченко ; [редкол.: М. Г. Жулинський (голова) та ін.]. – К. : Наук. думка, 2003. – 496 с.
16. Шевченко Т. Поезія : у 2 т. Т. 1. Чигиринський Кобзар (1838–1842) / Тарас Шевченко ; [ред. С. Єфремов, М. Новицький]. – К. : Книгоспілка, 1927. – 476 с.
17. Шевченко Т. Повне зібрання творів Тараса Шевченка. Т. III. Листування / Тарас Шевченко ; Всеур. Акад. Наук ; Комісія для видавання пам'яток новіт. укр. письменства ; [ред. С. Єфремова]. – К., Держав. трест «Київ-Друк», 1929. – XXXVI, 1004 с.

18. Шевченко Т. Повне зібрання творів Тараса Шевченка. Т. IV. Щоденні записки. (Журнал) / Тарас Шевченко ; Всеур. Акад. Наук ; Комісія для видавання пам'яток новіт. укр. письменства ; [текст, комент., ред., вступ. сл. С. Єфремова]. – К. : Держав. трест «Київ-Друк», 1927. – XL, 790 с.

Summary

Karpinchuk G. The role of Myhailo Novitskyi in the development of Shevchenko studies in 1921–1937 years. In this article the role of M. Novytskyi as a specialist in search and study of T. Shevchenko's documents, the memoirs about him is investigated; M. Novytskyi's contribution in investigation of poet's manuscripts (poetry, correspondence, diary) is presented.

It is shown that M. Novytskyi found the documents about three arrests of the poet (in the years 1847, 1850, 1859) and some materials about return of T. Shevchenko from exile. Using these materials, the scholar wrote the most detailed chronology of life and work of T. Shevchenko.

M. Novytskyi found and returned in Ukraine diferent letters with T. Shevchenko's correspondence and, moreover, about 50 ones of them, which had been written by T. Shevchenko and to him, were published for the first time, about 20 ones of them were attributed by this specialist in Shevchenko studies.

In the thesis the textual characteristics of editions of T. Shevchenko's works which were published with the assistance of M. Novytskyi are analysed: both types of their (characteristics) sorting and textual decisions of investigator are defined.

Keywords: *published works written by M. Novytskyi, archival documents, Shevchenko's editions of works, poet's autographs, Shevchenko studies.*

